YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2026-yil 1-son

VOLUME 10 / ISSUE 1 / 2026

DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2025.10.1.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS

Crossref Content Registration

2026-YIL 1-SON
VOLUME 10
ISSUE 1 / 2026

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali Oʻzbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatidan oʻtkazilgan.

Jurnal Oʻzbekiston Respublikasi Oliy taʼlim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari roʻyxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va koʻpaytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr boʻyicha masʼul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev,
Y. Yarmolik,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova,
X. Yuldasheva

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahar,
Sayilgoh koʻchasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 2026-yil 25-martda bosmaxonaga topshirildi.
Qogʻoz bichimi: A4.
Shartli bosma tabogʻi: 23,5
Adadi: 100. Buyurtma: № 46.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh koʻchasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAYʼATI

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR OʻRINBOSARI

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar boʻyicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MASʼUL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot markazi direktori

TAHRIR HAYʼATI AʼZOLARI

Y. Kanyazov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori, yuridik fanlar nomzodi

J. Tashkulov – Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti boʻlim boshligʻi, yuridik fanlar doktori, professor

U. Toʻxtasheva – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktori oʻrinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

M. Yasan – Balikesir universiteti Huquq fakulteti professori (Turkiya)

S. Maʼmun – Islam Negeri universiteti oʻqituvchisi (Indoneziya)

Sh. Asadov – Oʻzbekiston Respublikasi Adliya vazirligi Yuridik taʼlim va sud-ekspertiza boshqarmasi boshligʻi, yuridik fanlar doktori, professor

I. Ergashev – Toshkent davlat yuridik universiteti Maʼmuriy va moliya huquqi shoʻbasi professori, yuridik fanlar doktori

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti Maʼmuriy va moliya huquqi shoʻbasi professori, yuridik fanlar doktori

M. Aminjonova – Oʻzbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish kafedrasi dotsenti, yuridik fanlar doktori

M. Raximov – Toshkent davlat yuridik universiteti Tadqiqot markazi boshligʻi, yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori

I. Djurayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar shoʻbasi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi shoʻbasi professori, yuridik fanlar doktori

F. Maxmudov– Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori oʻrinbosari, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Kadirova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi shoʻbasi professor v.b., yuridik fanlar doktori

I. Yakubova – Toshkent davlat yuridik universiteti Intellektual mulk huquqi shoʻbasi professor v.b., yuridik fanlar doktori

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari shoʻbasi professori, yuridik fanlar doktori

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti Oʻzbek tili va adabiyoti shoʻbasi professori, pedagogika fanlari nomzodi

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Мустафаев,
Е. Ярмолик,
М. Шарифова,
Ш. Бекназарова,
Х. Юлдашева

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 25.03.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 23,5. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 46.

Лицензия типографии
от 29.11.2023 № 174626.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – ректор Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

З. Эсанова – проректор Ташкентского государственного юридического университета по научной работе и инновациям, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – директор Редакционно-издательского центра Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Е. Каньязов – директор Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, кандидат юридических наук

Ж. Ташкулов – заведующий отделом Института государства и права Академии наук, доктор юридических наук, профессор

У. Тухташева – заместитель директора Агентства по противодействию коррупции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

М. Ясан – профессор юридического факультета Университета Балыкесир (Турция)

С. Маъмун – преподаватель Исламского государственного университета (Индонезия)

Ш. Асадов – начальник управления юридического образования и судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

И. Эргашев – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ж. Нематов – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

М. Аминжонова – доцент кафедры организации контроля за исполнением законодательства Правоохранительной академии Республики Узбекистан, доктор юридических наук

М. Рахимов – начальник Центра исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

И. Джураев – заведующий сектором судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

О. Нарзуллаев – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ф. Махмудов – заместитель директора Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, доцент

М. Кадирова – и.о. профессора сектора уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

И. Якубова – и.о. профессора сектора права интеллектуальной собственности Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Мухамеджанов – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Ниязова – профессор сектора узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат педагогических наук

2026-YIL 1-SON
VOLUME 10
ISSUE 1 / 2026

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev,
E. Yarmolik,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova,
Kh. Yuldasheva

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Publishing department addess:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 25.03.2026.
Paper size: A4.
Cond.p.f: 23,5.
Units: 100. Order: № 46.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

B. Xodjaev – Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Director of the Publishing and Editorial Center of Tashkent State University of Law

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Y. Kanyazov – Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Candidate of Legal Sciences

J. Tashkulov – Head of the Department of the Institute of State and Law of the Academy of Sciences, Doctor of Law, Professor

U. Tuxtasheva – Deputy Director of the Anti-Corruption Agency, Doctor of Law, Professor

M. Yasan – Professor of the Faculty of Law, Balikesir University (Turkey)

S. Ma'mun – Lecturer at Universitas Islam Negeri (Indonesia)

Sh. Asadov – Head of the Department of Legal Education and Forensic Examination of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

I. Ergashev – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

J. Nematov – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

M. Aminjonova – Associate Professor of the Department of Organization of Control over the Execution of Legislation of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

M. Rakhimov – Head of the Research Center of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

I. Djuraev – Head of the Department of Jucidiary, Advocacy and Law Enforement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

O. Narzullaev – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

F. Makhmudov – Deputy Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Doctor of Law, Associate Professor

M. Kadirova – Acting Professor of the Department of Criminal Procedure Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

I. Yakubova – Acting Professor of the Department of Intellectual Property Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Mukhamedjanov – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Niyazova – Professor of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

11 **ALLAMBAYEV JAVLONBEK RUSTAMOVICH**
Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqishda ma'muriy ogohlantirish jazosini qo'llash istiqbollari

21 **SULTANOV RAHMON AVALBOYEVICH**
Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda davlat boshqaruvini raqamlashtirish

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

28 **G'ULOMOV AKMALJON SHUKURILLAYEVICH**
Yangi Fuqarolik kodeksida "farqlash qobiliyati"ni mustahkamlash zaruriyati

34 **INOYATOVA SOXIBA FAZILOVNA**
Fuqarolik huquqlarini himoya qilishning fuqarolik huquqi kategoriyasi sifatidagi tizimli talqini

50 **MAMADIYEV ABROR ABDURAXMON O'G'LI**
Kompensatsiyaning fuqarolik-huquqiy tabiatiga oid ilmiy qarashlar

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

60 **ODILOVA SITORA BOBIR QIZI**
Sud amaliyotida protsessual muddatlar buzilishi va sud qarorlarini bekor qilish

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

69 **NISHONOV ABDULLOH UBAYDULLOH O'G'LI**
Muhofaza zonalari hududidagi yer uchastkalaridan foydalanishning huquqiy tartibini takomillashtirish

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

79 **JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAXAMMADI QIZI**
Odam savdosi jinoyatining obyekti va predmeti: jinoyat-huquqiy tahlil

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

90 **MADAMINOVA DURDONA ISKANDAROVNA**
Migratsion jarayonlarni huquqiy tartibga solish muammolari: AQSH misolida

105 **MUSAYEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**
Giyohvandlikka qarshi kurashish xavfsizligi strategiyalarida sun'iy intellektning innovatsion algoritmlari

113 **MAXAMATOV MAXMUD MAXAMATAMINOVICH**
Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning zamonaviy tendensiyalari va O'zbekiston qonunchiligini takomillashtirish istiqbollari

122 **XODJAYEVA AZIZA BAXTIYOROVNA**
Barqaror qishloq xo'jaligini xalqaro huquqiy tartibga solish: O'zbekistonda FAO va IFAD modeli

131 **XOLMIRZAYEVA SHOXISTA ARZIQUL QIZI**
Migratsiya bo'yicha xalqaro tashkilot doirasida noqonuniy migratsiyaga qarshi kurashish masalalari

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

139 **MIRZAYEV RAHMATULLA IBODULLAYEVICH**
Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida sun'iy intellektni joriy etishning tashkiliy omillari

150 **MUSASHAYXOV KARIMJON XUSANXANOVICH**
Professional sport sohasidagi ma'muriy boshqaruv jarayonlarida korrupsiyaviy omillar: muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

159 **AHMADOV ALIMARDON AXMADOVICH**
Aktivlarni qaytarish va korrupsiyani idrok qilish indeksi o'rtasidagi bog'liqlik: Yaponiya tajribasi hamda O'zbekistonda qo'llash imkoniyati

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

175 **MUHITDINOVA FIRYUZA ABDURASHIDOVNA, MAMASOLIYEV SAIDAKMAL SAIDAKBAROVICH**
Inson huquqlari avlodlari nazariyasining rivojlanishi: an'anaviy huquqlardan raqamli huquqlarga o'tish masalalari

186 **ODILOV JAMSHID BOBIRMIRZO O'G'LI**
Inson ekologik huquqlarini ta'minlashning xalqaro huquqiy jihatlari

195 **RUZINAZAROV SHUXRAT NURALIYEVICH**
Ilm va adolatga sodiqligi bilan e'zoz topgan huquqshunos (Mamlakat Vosiqovaning yorqin xotirasiga bag'ishlanadi)

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

11 **АЛЛАМБАЕВ ЖАВЛОНБЕК РУСТАМОВИЧ**
Перспективы применения предупреждения как меры административного наказания при рассмотрении дел об административных правонарушениях

21 **СУЛТАНОВ РАХМОН АВАЛБОЕВИЧ**
Цифровизация государственного управления в обеспечении продовольственной безопасности

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

28 **ГУЛОМОВ АКМАЛЖОН ШУКУРИЛЛАЕВИЧ**
Необходимость закрепления «способности к различению» в новом Гражданском кодексе

34 **ИНОЯТОВА СОХИБА ФАЗИЛОВНА**
Системное осмысление защиты гражданских прав как категории гражданского права

50 **МАМАДИЕВ АБРОР АБДУРАХМОН УГЛИ**
Научные взгляды на гражданско-правовую природу компенсации

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

60 **ОДИЛОВА СИТОРА БОБИР КИЗИ**
Нарушение процессуальных сроков в судебной практике и отмена судебных решений

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

69 **НИШОНОВ АБДУЛЛОХ УБАЙДУЛЛОХ УГЛИ**
Совершенствование правового режима использования земельных участков в границах охранных зон

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВ

79 **ЖУМАНИЁЗОВА ЗАРНИГОР МАХАММАДИ КИЗИ**
Объект и предмет преступления торговли людьми: уголовно-правовой анализ

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

90 **МАДАМИНОВА ДУРДОНА ИСКАНДАРОВНА**
Проблемы правового регулирования миграционных процессов: на примере США

105 **МУСАЕВ ДЖАМАЛИДДИН КАМАЛОВИЧ**
Инновационные алгоритмы искусственного интеллекта в стратегиях антинаркотической безопасности

113 **МАХАМАТОВ МАХМУД МАХАМАТАМИНОВИЧ**
Современные тенденции защиты персональных данных и перспективы совершенствования законодательства Узбекистана

122 **ХОДЖАЕВА АЗИЗА БАХТИЁРОВНА**
Международно-правовое регулирование устойчивого сельского хозяйства: модель FAO и IFAD в Узбекистане

131 **ХОЛМИРЗАЕВА ШОХИСТА АРЗИКУЛ КИЗИ**
Вопросы противодействия незаконной миграции в рамках Международной организации по миграции

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

139 **МИРЗАЕВ РАХМАТУЛЛА ИБОДУЛЛАЕВИЧ**
Организационные факторы внедрения искусственного интеллекта в сфере противодействия коррупции
150 **МУСАШАЙХОВ КАРИМЖОН ХУСАНХАНОВИЧ**
Коррупционные факторы в процессах административного управления в сфере профессионального спорта: проблемы и пути их устранения
159 **АХМАДОВ АЛИМАРДОН АХМАДОВИЧ**
Взаимосвязь между возвратом активов и индексом восприятия коррупции: опыт Японии и перспективы применения для Узбекистана

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

175 **МУХИТДИНОВА ФИРЮЗА АБДУРАШИДОВНА, МАМАСОЛИЕВ САИДАКМАЛ САИДАКБАРОВИЧ**
Развитие теории поколений прав человека: проблемы перехода от традиционных прав к цифровым
186 **ОДИЛОВ ЖАМШИД БОБИРМИРЗО УГЛИ**
Международно-правовые аспекты обеспечения экологических прав человека

195 **РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ**
Юрист, удостоенный признания за преданность науке и справедливости (посвящается светлой памяти Мамлакат Восиковой)

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

11 **ALLAMBAEV JAVLONBEK RUSTAMOVICH**
Prospects for the application of an administrative warning penalty when considering cases of administrative offenses

21 **SULTANOV RAHMON AVALBOYEVICH**
Digitalization of public administration in ensuring food security

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

28 **GULOMOV AKMALJON SHUKURILLAYEVICH**
The necessity of strengthening "Discernment capacity" in the new Civil Code

34 **INOYATOVA SOKHIBA FAZILOVNA**
Systematic reflection of civil rights protection as a category of civil law

50 **MAMADIEV ABROR ABDURAKHMON UGLI**
Scientific views on the civil-legal nature of compensation

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

60 **ODILOVA SITORA BOBIR KIZI**
Violation of procedural time limits in judicial practice and the annulment of court decisions

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

69 **NISHONOV ABDULLOH UBAYDULLOH UGLI**
Improvement of the legal procedure for the use of land plots in the territory of protected zones

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

79 **JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAKHAMMADI KIZI**
The object and subject of human trafficking: a criminal-legal analysis

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

90 **MADAMINOVA DURDONA ISKANDAROVNA**
Problems of legal regulation of migration processes: the example of the USA

105 **MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**
Innovative artificial intelligence algorithms in anti-drug security strategies

113 **MAKHAMATOV MAKHMUD MAKHAMATAMINOVICH**
Modern trends in personal data protection and prospects for improving the legislation of Uzbekistan

122 **KHODJAEVA AZIZA BAKHTIYOROVNA**
International legal regulation of sustainable agriculture: the FAO and IFAD model in Uzbekistan

131 **XOLMIRZAYEVA SHOHKISTA ARZIQUL KIZI**
Issues of combating illegal migration within the framework of the international organization for migration

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

139 **MIRZAEV RAHMATULLA IBODULLAYEVICH**
Organizational factors of implementing artificial intelligence in the field of anti-corruption
150 **MUSASHAYKHOV KARIMJON KHUSANKHANOVICH**
Corruption factors in administrative management processes in the field of professional sports: problems and ways to eliminate them
159 **AHMADOV ALIMARDON AKHMADOVICH**
The nexus between asset recovery and corruption perceptions index: Japan's experience and implications for Uzbekistan

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

175 **MUKHITDINOVA FIRYUZA ABDURASHIDOVNA, MAMASOLIYEV SAIDAKMAL SAIDAKBAROVICH**
Development of the human rights generation theory: issues of transition from traditional rights to digital rights
186 **ODILOV JAMSHID BOBIRMIRZO UGLI**
International legal aspects of ensuring human environmental rights

195 **RUZINAZAROV SHUKHRAT NURALIYEVICH**
A Jurist Honored for Her Commitment to Science and Justice
(Dedicated to the bright memory of Mamlakat Vosiqova)

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

Kelib tushgan / Получено / Received: 11.02.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 23.02.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 25.03.2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.2025.10.1./NCPH5397
UDC: 347.51(045)(575.1)

KOMPENSATSIYANING FUQAROLIK-HUQUQIY TABIATIGA OID ILMIY QARASHLAR

Mamadiyev Abror Abduraxmon o‘g‘li,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Uzluksiz ta’lim bo‘limi bosh mutaxassisi,
mustaqil izlanuvchi
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-1982-7664
e-mail: abrormamadiyev94@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada kompensatsiya institutining fuqarolik-huquqiy tabiati to‘g‘risidagi nazariy qarashlar tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi kompensatsiya tushunchasining tarixiy genezisi, uning zamonaviy fuqarolik huquqidagi o‘rni va ahamiyatini ochib berish, shuningdek, turli ilmiy yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Muallif qiyosiy-huquqiy tahlil, nazariy tadqiqot va huquqiy aktlarni o‘rganish metodlaridan foydalangan holda kompensatsiyaning huquqiy tabiatiga oid uch asosiy yondashuvni: majburiyatlarni tugatish vositasi, zararni qoplash mexanizmi va fuqarolik-huquqiy javobgarlik shakli sifatidagi talqinlarni ko‘rib chiqqan. Maqolada moddiy zarar, ma’naviy zarar va intellektual mulk sohasidagi kompensatsiyaning o‘ziga xos xususiyatlari va huquqiy tabiati tadqiq etilgan. Nazariy tortishuvlarning sabablari – terminologik noaniqlik, funksional ko‘p qirralik, metodologik yondashuvlar farqi, interdissiplinar xarakter va tarixiy relyativizm atroflicha ko‘rib chiqilgan. Xalqaro tajriba, jumladan, AQSH, Yevropa Ittifoqi, Rossiya, Qozog‘iston qonunchiligi hamda sud amaliyoti tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kompensatsiya instituti fuqarolik huquqining universal instrumenti sifatida e’tirof etilishi lozim. Muallif milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, kompensatsiya miqdorlarini belgilashning yagona mezonlarini ishlab chiqish hamda sud amaliyotini umumlashtirish bo‘yicha amaliy takliflar bergan.*

Kalit so‘zlar: *kompensatsiya, moddiy zarar, ma’naviy zarar, intellektual mulk, zararni qoplash, restitutiv funksiya, preventiv chora, satisfaksiya, daromadni qaytarish*

НАУЧНЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВУЮ ПРИРОДУ КОМПЕНСАЦИИ

Мамадиев Аброр Абдурахмон угли,
самостоятельный соискатель,
главный специалист отдела непрерывного образования
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *В статье анализируются теоретические подходы к гражданско-правовой природе института компенсации. Целью исследования является раскрытие исторического генезиса понятия компенсации, определение её места и значения в современном гражданском праве, а также проведение сравнительного анализа различных научных взглядов. Автор, используя методы сравнительно-правового анализа, теоретического исследования и изучения правовых актов, рассматривает три основных подхода к правовой природе компенсации:*

как средства прекращения обязательств, как механизма возмещения вреда и как формы гражданско-правовой ответственности. В статье исследуются особенности и правовая природа компенсации в сфере материального вреда, морального вреда, а также в области интеллектуальной собственности. Причины теоретических дискуссий – терминологическая неопределённость, функциональная многогранность, различия в методологических подходах, междисциплинарный характер и исторический релятивизм – рассматриваются всесторонне. Проведён анализ международного опыта, включая законодательство и судебную практику США, Европейского союза, России и Казахстана. Результаты исследования показывают, что институт компенсации следует рассматривать как универсальный инструмент гражданского права. Автор выдвигает практические предложения по гармонизации национального законодательства с международными стандартами, разработке единых критериев определения размера компенсации, а также обобщению судебной практики.

Ключевые слова: *компенсация, материальный вред, моральный вред, интеллектуальная собственность, возмещение вреда, реститутивная функция, превентивная мера, сатисфакция, возврат дохода*

SCIENTIFIC VIEWS ON THE CIVIL-LEGAL NATURE OF COMPENSATION

Mamadiev Abror Abdurakhmon ugli,
Chief Specialist of the Department of Continuing Education,
Tashkent State University of Law,
Independent Researcher

Abstract. *The article analyzes the theoretical views on the civil law nature of the institution of compensation. The purpose of the research is to reveal the historical genesis of the concept of compensation, its place and significance in modern civil law, as well as a comparative analysis of various scientific approaches. Using the methods of comparative legal analysis, theoretical research, and the study of legal acts, the author examined three main approaches to the legal nature of compensation: as a means of terminating obligations, a mechanism for compensation for damages, and a form of civil liability. The article examines the specific features and legal nature of compensation in the field of material damage, moral damage, and intellectual property. The causes of theoretical disputes –terminological ambiguity, functional versatility, differences in methodological approaches, interdisciplinary nature, and historical relativism – are examined in detail. International experience, including the legislation and judicial practice of the USA, the European Union, Russia, and Kazakhstan, has been analyzed. The results of the study show that the institution of compensation should be recognized as a universal instrument of civil law. The author made practical proposals for bringing national legislation into line with international standards, developing unified criteria for determining the amount of compensation, and summarizing judicial practice.*

Keywords: *compensation, material damage, moral damage, intellectual property, compensation, restitutive function, preventive measure, satisfaction, return of income*

Kirish

Zamonaviy fuqarolik huquqida kompensatsiya instituti alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bozor iqtisodiyoti sharoitida mulkiy munosabatlarning rivojlanishi, intellektual mulk huquqlarining kengayishi va raqamli texnologiyalarning jadal sur'atlar bilan rivojlanishi kompensatsiya mexanizmlariga bo'lgan ehtiyojni sezilarli darajada oshirmoqda. Butunjahon Intellektual Mulk Tashkiloti (WIPO) ma'lumotlariga ko'ra, global miqyosda intellektual mulk obyektlariga oid arizalar soni so'nggi yillarda barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. Xususan, 2024-yil-

da patent arizalari soni 3,7 millionga yetib, 2023-yilga nisbatan 4,9 foizga oshgan boʻlib, bu intellektual mulk sohasidagi huquqiy munosabatlar va nizolar koʻlamining kengayib borayotganidan dalolat beradi (World Intellectual Property Organization, 2025).

Kompensatsiya instituti fuqarolik huquqida uzoq tarixiy evolyutsiya jarayoniga ega boʻlib, uning genezisi Qadimgi Rim huquqiga borib taqaladi. Rim huquqida “compensatio” tushunchasi “dastlab qarshi talablarni oʻzaro hisobga olish” (Zimmermann, 1990) mexanizmi sifatida shakllangan boʻlib, “majburiyatlarni tugatishning muhim vositalaridan biri (*set-off*)” (Kaser, 1971) sifatida qoʻllangan. Mazkur institut Rim huquqining klassik davrida rivojlanib, keyinchalik “Yevropa kontinental huquq tizimlarida majburiyatlar huquqining fundamental institutlaridan biri”ga (Buckland & McNair, 1952) aylangan. Zamonaviy fuqarolik huquqida esa kompensatsiya tushunchasi mazmunan kengayib, nafaqat oʻzaro talablarni hisobga olish, balki huquqbuzarlik natijasida yetkazilgan moddiy va maʼnaviy zararni qoplashning umumiy huquqiy mexanizmini ifodalovchi institut sifatida koʻriladi.

Biroq kompensatsiyaning fuqarolik-huquqiy tabiati toʻgʻrisida ilmiy adabiyotda turli, baʼzan qarama-qarshi qarashlar mavjud. Baʼzi olimlar uni javobgarlik chorasi sifatida tahlil qilsalar, boshqalar zararni qoplash mexanizmi yoki preventiv chora sifatida koʻrib chiqadilar. Bu masala nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega, chunki kompensatsiyaning huquqiy tabiati uning qoʻllanish sohasi, miqdori va hisoblash mexanizmlarini belgilaydi.

Tadqiqotda kompensatsiya institutining fuqarolik-huquqiy tabiatiga oid nazariy qarashlarni kompleks tahlil qilish, turli ilmiy yondashuvlarni qiyosiy oʻrganish hamda Oʻzbekiston Respublikasi qonunchiligini takomillashtirish boʻyicha takliflar ishlab chiqish maqsad qilingan.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

– kompensatsiya tushunchasining tarixiy genezisini oʻrganish;

– kompensatsiyaning huquqiy tabiatiga oid turli nazariy yondashuvlarni tahlil qilish;

– kompensatsiya turlarining oʻziga xos xususiyatlarini aniqlash;

– xalqaro tajribani oʻrganish va qiyosiy tahlil qilish; milliy qonunchilikni takomillashtirish boʻyicha amaliy takliflar berish.

Metodlar

Ushbu tadqiqot bir qator oʻzaro bogʻliq metodlardan foydalangan holda amalga oshirildi. Qiyosiy-huquqiy tahlil metodi yordamida turli huquqiy tizimlar (AQSH, Yevropa Ittifoqi, Rossiya, Qozogʻiston) qonunchiligi va sud amaliyotidagi kompensatsiya institutining tartibga solinishi taqqoslandi.

Nazariy tadqiqot usuli orqali kompensatsiya institutining huquqiy tabiatiga oid nazariy qarashlar, ilmiy konsepsiyalar va yondashuvlar oʻrganildi.

Normativ-huquqiy tahlil metodidan foydalanib, Oʻzbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar toʻgʻrisida”gi Qonun hamda boshqa tegishli qonun hujjatlari, shuningdek, xorijiy mamlakatlarning qonun hujjatlari tahlil qilindi.

Tarixiy-huquqiy metod yordamida kompensatsiya institutining Rim huquqidan zamonaviy davrgacha boʻlgan tarixiy evolyutsiyasi tadqiq etildi.

Funksional tahlil metodi kompensatsiyaning turli (restitutiv, kompensatsion, preventiv) funksiyalari va ularning oʻzaro nisbatini oʻrganish imkonini berdi.

Sud amaliyoti tahlili orqali turli mamlakatlar sudlarining kompensatsiya toʻgʻrisidagi qarorlari oʻrganildi. Tadqiqot jarayonida milliy va xalqaro qonun hujjatlari, ilmiy adabiyotlar, sud qarorlari, xalqaro shartnomalar va statistik maʼlumotlar asosiy manbalar sifatida xizmat qildi.

Natijalar

Tadqiqot davomida kompensatsiya institutining huquqiy tabiati va unga oid naza-

riy qarashlar tahlil qilindi. Natijalar shuni koʻrsatadiki, kompensatsiya institutining huquqiy tabiatini aniqlashda yuzaga kelayotgan nazariy tortishuvlar quyidagi obyektiv va subyektiv omillar bilan belgilanadi:

a) terminologik noaniqlik muammosi: turli huquqiy tizimlarda “kompensatsiya” tushunchasining turlicha talqin qilinishi kontinental huquqda – “dédommagement” (Legiscompare, 2016), “entschädigung” (Hartmann, 2013); anglo-sakson huquqda – “damages”, “compensation” (Goldberg, 2006); oʻzbek huquqshunosligida – rus tilidan koʻchirilgan “компенсация” (Russian Federation, 1994) atamasi bilan milliy “tovon”, “zararni qoplash” (Mamadiev, 2025) tushunchalarining oʻzaro nisbati muammosi;

b) funksional koʻp qirralik: kompensatsiya bir vaqtning oʻzida ham restitutiv (Smith, 2003) (tiklovchi), ham kompensatsion (qoplovchi), ham preventiv (Parr, 2018) (oldini oluvchi) funksiyalarni bajarishi va har bir funksiyaga alohida e’tibor berish lozimligi natijasida kompensatsiyaning “asl” tabiatini toʻliq ochib bera olmaslik xavfi bilan bogʻliq.

Kompensatsiyaning turlari va ularning huquqiy tabiati

Zamonaviy fuqarolik huquqida kompensatsiya instituti bir necha turga boʻlinadi va har bir tur oʻziga xos huquqiy tabiatga ega. Kompensatsiyaning turlarini ajratish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega, chunki har bir tur uchun qoʻllanish shartlari, hisoblash mexanizmlari va sud amaliyotining oʻziga xos xususiyatlari bor.

Moddiy zarar uchun kompensatsiya

Moddiy zarar uchun toʻlanadigan kompensatsiya fuqarolik huquqida eng an’anaviy va keng tarqalgan zararni qoplash shakli hisoblanadi. “Zarar deganda huquqi buzilgan shaxsning buzilgan huquqini tiklash uchun qilgan yoki qilishi lozim boʻlgan xarajatlari, uning mol-mulki yoʻqolishi yoki shikastlanishi (haqiqiy zarar), shuningdek, bu shaxs oʻz huquqlari buzilmaganida odatdagi fuqarolik muomalasi sharoitida olishi mumkin boʻlgan, lekin ololmay qolgan daromadlari (boy berilgan foyda) tushuniladi” (Republic of Uzbekistan, 1995).

Moddiy zarar uchun kompensatsiyaning huquqiy tabiati restitutiv (tiklovchi) xarakterga ega boʻlib, uning asosiy maqsadi jabrlanuvchining mulkiy holatini huquqbuzarlik sodir etilgunga qadar mavjud boʻlgan holatga qaytarishdan iborat. Bu prinsip “restitutio in integrum” (toʻliq tiklanish) tamoyili sifatida kontinental huquq tizimlarida keng tan olingan.

Moddiy zararni qoplashda ikki asosiy komponent ajratiladi:

a) “*damnum emergens* – lotincha atama boʻlib, “kelib chiqadigan zarar” degan ma’noni anglatadi. Bu mulk qiymatining pasayishi yoki boshqa oqibatli zarar kabi allaqachon sodir boʻlgan haqiqiy, amalga oshirilgan yoʻqotishni anglatadi. Bu turdagi yoʻqotish kelajakda kutilgan yoʻqotishlardan, masalan, yoʻqotilgan foydadan farq qiladi” (Legal Studies Database, 2026). Masalan, avtomobil toʻqnashuvida transport vositasining shikastlanishi, yongʻinda mulkning yoʻq boʻlib ketishi va shunga oʻxshash holatlar haqiqiy zararni tashkil etadi.

b) “boy berilgan foyda (*lucrum cessans*) – jabrlanuvchining huquqbuzarlik sodir etilmaganda olishi mumkin boʻlgan, ammo olmagan daromadlari. Boy berilgan foydaning yoʻqotilishi (*lucrum cessans*) odatda kelib chiqadigan zararga (*damnum emergens*) qarama-qarshidir” (Breton, 2021). Boy berilgan foydani aniqlash amaliyotda murakkab masala hisoblanadi, chunki u ehtimoliy daromadni baholashni talab qiladi. Sud amaliyotida bu koʻpincha taraflarning kelishuvlari, biznes-rejalar, bozor tahlillari va boshqa dalillar asosida belgilanadi.

Shuningdek, Oʻzbekiston Respublikasi qonunchiligida ham shaxsning oʻz huquqlari buzilmaganida odatdagi fuqarolik muomalasi sharoitida olishi mumkin boʻlgan, lekin ololmay qolgan daromadlari (boy berilgan

foyda) (Republic of Uzbekistan, 2000) deb baholanadi.

Moddiy zarar uchun kompensatsiyaning o'ziga xos xususiyati shundaki, u aniq pul mablag'ida ifodalanishi va isbotlanishi kerak. Jabrlanuvchi da'vogar o'zi ko'rgan moddiy zararni hujjatli dalillar bilan tasdiqlab berishi shart. Kompensatsiyaning mazkur turi ma'naviy zarar uchun to'lanadigan kompensatsiyadan tubdan farq qiladi.

Ma'naviy zarar uchun kompensatsiya

Ma'naviy zarar deganda jabrlanuvchiga qarshi sodir etilgan huquqbuzarlik harakati (harakatsizlik) oqibatida u boshidan kechirgan (o'tkazgan) ma'naviy va jismoniy (kamsitish, jismoniy og'riq, zarar ko'rish, noqulaylik va boshqa) azoblar tushuniladi (Republic of Uzbekistan, 2000). Bu borada ma'naviy zarar deganda fuqaroga tug'ilganidan yoki qonun asosida tegishli bo'lgan nomoddiy aktivlarga tajovuz qiluvchi yoki uning shaxsiy nomulkiy huquqlarini (masalan, hayoti, sog'lig'i, shaxsiy qadr-qimmati, erkinligi, shaxsiy daxlsizligi, shaxsiy hayotning maxfiyligi, shaxsiy va oilaviy sirlar, sha'ni va yaxshi nomi, yozishmalar maxfiyligi, telefon orqali suhbatlar, pochta jo'natmalari, telegraf va boshqa aloqalar, uyning daxlsizligi, harakatlanish erkinligi, yashash va yashash joyini tanlash erkinligi, o'z mehnat qobiliyatini erkin tasarruf etish huquqi, faoliyat turi va kasbini tanlash huquqi, xavfsizlik va gigiyena talablariga javob beradigan sharoitlarda ishlash huquqi, oilaviy va oilaviy aloqalarni hurmat qilish huquqi, sog'liqni saqlash va tibbiy yordam olish huquqi, o'z ismidan foydalanish huquqi, baholash xulosasini shakllantirishda ifodalangan haqoratlardan himoya qilish huquqi, mualliflik huquqi, muallifning ismga bo'lgan huquqi, intellektual faoliyat natijasi muallifining boshqa shaxsiy nomulkiy huquqlari va boshqalar) yoki fuqaroning mulkiy huquqlarini buzuvchi harakatlar (harakatsizlik) natijasida kelib chiqadigan ma'naviy yoki jismoniy azob-uqubatlar tushuniladi (Russian Federation, 2022).

Ma'naviy zarar uchun kompensatsiyaning huquqiy tabiati haqida ilmiy adabiyotda turlicha qarashlar mavjud. Ba'zi olimlar uni to'laqonli kompensatsiya shakli deb hisoblasalar, boshqalar "simvolik to'lov" yoki "satisfaksiya" (qoniqtirish) deb ataydilar. Bu tortishuvlar asosan ma'naviy zararning nomoddiy tabiati va uni aniq pul ekvivalentida ifodalash qiyinligi bilan bog'liq.

P.V. Krasheninnikov (2011) tahriri bilan chiqqan manbada shunday deyilgan: "Ma'naviy zarar haqida gap ketganda, biron-bir mezonni belgilash qiyin. Da'vogarlar nima uchun ma'lum miqdorni, sudlanuvchilar nima uchun boshqa miqdorni belgilaganini isbotlashlari kerak. Va keyin sud o'z qarorini chiqarishi kerak".

"Ma'naviy zararni qoplash jabrlanuvchiga yetkazilgan ma'naviy (ruhiy) yoki jismoniy azob-uqubatlar uchun pul kompensatsiyasi bo'lib, uni nomoddiy tabiati va o'ziga xosligi tufayli tiklab bo'lmaydi, bu esa ma'naviy zararni qoplash miqdorini aniq o'lchash (baholash)ning imkonsizligini ham belgilaydi.

Ma'naviy zararni qoplash fuqarolik javobgarligining kompensatsiya funksiyasini aks ettiradi. Bu funksiya nomoddiy tabiati, noyobligi va eksklyuzivligi tufayli asl holatda tiklab bo'lmaydigan va ularning qiymatini aniqlab bo'lmaydigan buzilgan fuqarolik huquqiy munosabatlariga ta'sir ko'rsatish vositasidir" (Karmanova, 2014).

Agar fuqaro uning shaxsiy nomulkiy huquqlarini buzadigan yoki fuqaroning nomoddiy aktivlariga tajovuz qiladigan harakatlar natijasida ma'naviy zarar (jismoniy yoki ruhiy azob-uqubatlar) ko'rgan bo'lsa, shuningdek, qonunda nazarda tutilgan boshqa hollarda sud huquqbuzarga ushbu zarar uchun pul kompensatsiyasi to'lash majburiyatini yuklashi mumkin.

Ma'naviy zararni qoplash miqdorini belgilashda sud huquqbuzarning aybdorlik darajasini va boshqa tegishli holatlarni hisobga oladi. Sud, shuningdek, zarar ko'rgan fuqaroning individual xususiyatlari bilan bog'liq jismoniy

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

va ruhiy azob-uqubat darajasini ham hisobga olishi kerak (Russian Federation, 1994).

Intellektual mulk sohasida kompensatsiya

Intellektual mulk sohasidagi kompensatsiya instituti o'zining maxsus huquqiy tabiati va qo'llanish mexanizmlari bilan ajralib turadi. Bu sohadagi kompensatsiya ma'naviy zararni qoplash mexanizmlaridan tubdan farq qiladi, chunki u nomoddiy obyektlarning huquqiy muhofazasi bilan bog'liq.

Xorijiy tajribani tahlil qiladigan bo'lsak, intellektual mulk sohasida kompensatsiya quyidagi shakllarda qo'llanadi:

a) miqdori qonunda belgilangan kompensatsiya – qonun hujjatlarida belgilangan minimal va maksimal miqdorlar doirasida to'lanadigan kompensatsiya. O'zbekiston Respublikasi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi (Republic of Uzbekistan, 2021) Qonunining 65-moddasida "... zarar qoplanishi o'rniga bazaviy hisoblash miqdorining yigirma baravaridan ming baravarigacha miqdorda to'lanishi lozim bo'lgan tovon" nazarda tutilgan;

b) ikki barobar kompensatsiya – huquqbuzar tomonidan noqonuniy ishlatilgan tovarlar, materiallar yoki boshqa obyektlar qiymatidan ikki baravar miqdorda to'lanadigan kompensatsiya. Bu borada Qozog'iston Respublikasi qonunchiligida "asar nusxalari qiymatining ikki baravari miqdorida yoki asardan foydalanish huquqi qiymatining ikki baravari miqdorida, o'xshash holatlarda odatda asardan qonuniy foydalanish uchun undiriladigan narx asosida belgilanadigan kompensatsiya to'lash" (Republic of Kazakhstan, 1996) belgilangan;

d) huquqbuzarning daromadini qaytarish huquqbuzar intellektual mulk huquqini noqonuniy ishlatish orqali olgan barcha daromadni huquq egasiga qaytarishni nazarda tutadi.

Ko'pgina ilg'or huquqiy tizimlarda daromadni qaytarish instituti keng qo'llanadi. AQSHda Lanham qonuni huquq egasiga huquqbuzarning foydasini undirish huquqini beradi. Ushbu qonunni qo'llash bo'yicha sud amaliyoti ham mavjud bo'lib, unda aytilishicha: "Amerika Qo'shma Shtatlari Oliy sudi tomonidan "*Romag Fasteners, Inc. v. Fossil Grp., Inc." ishi* yuzasidan 2020-yil 23-aprelda chiqarilgan muhim qarorda sud bir ovozdan shuni e'tirof etdiki, Lanham qonuni doirasida tovar belgisi egasining huquqbuzardan foydasini undirishi uchun huquqbuzarlikning qasddan sodir etilganini (*willful infringement*) isbotlashi zarur shart emasligini bir ovozdan ma'qulladi va bu bir nechta okrug sudlari o'rtasidagi sezilarli tafovutni hal qildi" (Romag Fasteners, Inc. v. Fossil Grp., Inc., *2020*).

Shu bilan birga, daromadni qaytarish institutining bunday keng qo'llanishi huquqshunoslar orasida bir xil baholanmaydi. Ayrim olimlar ushbu mexanizmni huquqbuzarlikning iqtisodiy rag'batini yo'qotuvchi samarali vosita sifatida e'tirof etsalar, boshqalar esa uni fuqarolik-huquqiy javobgarlik chegaralarini kengaytirib yuborishi, hatto ayrim holatlarda jazolovchi xarakter kasb etishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Aynan mana shu qarama-qarshi yondashuvlar daromadni qaytarish shaklining amaliy ahamiyatini, xususan, huquqbuzar sezilarli foyda ko'rgan, biroq huquq egasining real zarari kam bo'lgan vaziyatlarda yanada dolzarb qilib qo'yadi.

Huquqshunos olim A.G. Karapetov bu borada: "Ushbu shakl, ayniqsa, huquqbuzar katta foyda olgan, ammo huquq egasining haqiqiy zarari nisbatan kam bo'lgan hollarda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki asosiy maqsad – huquqbuzarning noqonuniy harakatlaridan foyda ko'rmasligi va kelajakda huquqbuzarliklarning oldini olishdir", – deydi (Karapetov, as cited in Lukyanov, 2024).

Intellektual mulk sohasida kompensatsiyaning o'ziga xos xususiyatlari

birinchidan, bu sohadagi kompensatsiya jabrlanuvchini haqiqiy zararni isbotlash yukidan ozod qiladi. Klassik zararni qoplashdan farqli o'laroq, huquq egasi aniq zarar miqdorini hujjatlar bilan tasdiqlab berishi shart emas;

ikkinchidan, kompensatsiya nafaqat restitutiv, balki kuchli preventiv funksiyani ham bajaradi. Intellektual mulk huquqlarini buzganlik uchun yuqori miqdordagi kompensatsiya belgilash kelajakda huquqbuzarliklarning oldini olishga xizmat qiladi;

uchinchidan, bu sohadagi kompensatsiya miqdori oldindan belgilangan me'yorlar asosida aniqlanadi. Bu sud jarayonlarini soddalashtiradi va taraflar uchun huquqiy aniqlikni ta'minlaydi.

Muhokama

Yuqorida keltirilgan tadqiqot natijalari kompensatsiya institutining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur muhokama qilishni talab etadi. Nazariy yondashuvlar tahlili shuni koʻrsatadiki, kompensatsiyaning huquqiy tabiati toʻgʻrisida mavjud qarashlar xilma-xilligi tasodifiy emas, balki mazkur institutning oʻziga xos murakkabligi bilan bogʻliq.

Ilmiy tortishuvlarning asosiy sabablari:

birinchi sabab, metodologik yondashuvlar farqi – pozitivistik yoʻnalish tarafdorlari kompensatsiyani faqat qonun hujjatlarida mustahkamlangan normalar orqali tahlil qilsalar, tabiiy huquq maktabi vakillari uni adolat, ekvivalentlik kabi universal tamoyillar nuqtayi nazaridan baholaydilar. Ushbu ikki yondashuv oʻrtasidagi ziddiyat kompensatsiya tabiatiga turlicha ta'riflar berilishiga olib keladi;

ikkinchi sabab, interdissiplinar xarakter – kompensatsiya nafaqat huquqiy, balki iqtisodiy kategoriya hamdir. Iqtisodchilar uni resurslarni samarali taqsimlash mexanizmi sifatida koʻrsalar, huquqshunoslar huquqiy adolatni ta'minlash vositasi sifatida qaraydilar. Bu ikki nuqtayi nazar har doim ham uygʻunlikda boʻlavermaydi;

uchinchi sabab tarixiy relyativizm – kompensatsiya instituti turli huquqiy madaniyatlarda har xil yoʻllar bilan rivojlangan. Rim huquqida "compensatio" asosan texnik-hisob mexanizmi boʻlsa, zamonaviy huquqda u keng ijtimoiy-huquqiy funksiyalarni bajaradi. Bu tarixiy transformatsiya olimlar oʻrtasida kompensatsiyaning "asl" mohiyatiga nisbatan turli talqinlar paydo boʻlishiga sabab boʻlgan;

toʻrtinchi sabab, moddiy va ma'naviy zararning oʻziga xosligi – ma'naviy zarar uchun toʻlanadigan kompensatsiyani klassik zararni qoplash mexanizmlari toʻliq qamrab ololmaydi, chunki nomoddiy ziyonni aniq pul ekvivalentida ifodalash qiyin. Ba'zi olimlar bunday kompensatsiyani "shartli" yoki "simvolik" deb atashsa, boshqalar uni toʻlaqonli zararni qoplash shakli deb e'tirof etadilar.

Qayd etilganlarga koʻra, fuqarolik huquqi nazariyasida kompensatsiya institutining huquqiy tabiatiga nisbatan turli ilmiy yondashuvlar shakllangan boʻlib, ular asosan kompensatsiyaning vazifasi, maqsadi hamda majburiyatlar tizimidagi oʻrni bilan belgilanadi. Bir guruh olimlar kompensatsiyani majburiyatlarni tugatish vositasi sifatida talqin etadi. Ushbu yondashuvga koʻra, kompensatsiya qarshi talablarni oʻzaro hisobga olish orqali taraflar oʻrtasidagi huquqiy munosabatni soddalashtiradi va iqtisodiy muvozanatni ta'minlaydi. Bunda "kompensatsiya/*set-off* – hisob-kitob (*accounting*) xarakteridagi mexanizm boʻlib, majburiyatlarni oʻzaro kamaytiradi yoki tugatadi" (International Institute for the Unification of Private Law, 2004), – deb qaraladi.

Ikkinchi yondashuv tarafdorlari esa kompensatsiyani delikt majburiyatlar doirasida koʻrib, uni zararni qoplashning huquqiy shakli sifatida baholaydi. Mazkur nuqtayi nazarga koʻra, "...zararni qoplash fuqarolik huquqlarini himoya qilishning universal usuli boʻlib, nafaqat majburiyatlar, balki fuqarolik huquqining boshqa institutlari uchun ham qoʻllanadi" (Bykina, 2011). Bu yondashuvda kompensatsiyaning restavratsion (tiklovchi) funksiyasi ustuvor boʻlib, u jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini qayta tiklashga qaratilgan mexanizm sifatida izohlanadi.

Uchinchi konseptual yondashuv kompensatsiyani fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutining tarkibiy qismi sifatida koʻradi. Bu qarashga koʻra, kompensatsiya nafaqat zararni

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

qoplash vositasi, balki preventiv (oldini oluvchi) funksiyani ham bajaradi. Masalan, Yevropa Ittifoqi huquqida kompensatsiya "raqobat qoidalarining ishlashini kuchaytiradi va raqobatni cheklash yoki buzishga moyil boʻlgan shartnomalar yoki amaliyotlarni toʻxtatadi" (Leczykiewicz, 2017).

Bundan tashqari, kompensatsiya institutining funksional vazifasi ham turlicha izohlanadi: ayrim olimlar uni faqat zarar koʻrgan tomon manfaatlarini tiklashga qaratilgan vosita deb bilsalar, boshqalar unga ijtimoiy tartib-intizomni taʼminlash va kelgusida huquqbuzarliklarning oldini olishga xizmat qiluvchi vosita sifatida qaraydilar (Mamadiev, 2025).

Boshqa bir olimlarning fikrlariga koʻra kompensatsiyaning huquqiy tabiatini aniqlash masalasi dolzarb hisoblanadi. Baʼzi huquqshunoslar (Afanasyev & Morozov, 2023) uni maʼnaviy zararni qoplash shakli sifatida koʻrsa, boshqalar (Shmakov & Bulgakova, 2011) uni alohida, mustaqil majburiyat turi sifatida eʼtirof etadi. Masalan, maʼnaviy zarar uchun toʻlanadigan kompensatsiya real iqtisodiy zarar bilan bevosita bogʻliq emas, balki shaxsning shaʼni, qadr-qimmati va boshqa nomoddiy boyliklari buzilgani uchun beriladi. Shu sababli uni klassik "zararni qoplash" institutiga kiritish toʻliq toʻgʻri boʻlmaydi.

Umuman olganda esa bugungi kunda kompensatsiya institutining kompleks tabiatiga urgʻu berish maqsadga muvofiq. Chunki kompensatsiya bir vaqtning oʻzida ham majburiyatlarni hisobga olish mexanizmi, ham zararni qoplash vositasi hamda fuqarolik-huquqiy javobgarlik shakli sifatida namoyon boʻlishi mumkin. Ushbu yondashuv kompensatsiyani yagona tor doirada emas, balki fuqarolik muomalasining turli sohalarida amal qiluvchi universal huquqiy instrument sifatida baholash lozimligini koʻrsatadi. Shu orqali kompensatsiya instituti fuqarolik huquqining adolat, ekvivalentlik va muvozanat tamoyillarini taʼminlashga xizmat qiluvchi koʻp funksiyali mexanizm sifatida eʼtirof etiladi.

Turli yondashuvlar va olimlarning fikrlaridan shu narsa maʼlumki, ilmiy qarashlarning xilma-xilligi kompensatsiya institutining nafaqat tarixiy, balki funksional va normativ jihatdan ham murakkab huquqiy hodisa ekanini koʻrsatadi. Bu esa mazkur institutni oʻrganishda faqat bitta nazariy yondashuv bilan cheklanib qolmasdan uni fuqarolik huquqi tizimining turli elementlari bilan uzviy bogʻliq holda tahlil qilish zarurligini koʻrsatadi.

Xulosa

Kompensatsiya institutining fuqarolik-huquqiy tabiatiga oid oʻtkazilgan ilmiy tahlil quyidagi xulosalarga kelish imkonini beradi:

Birinchidan, kompensatsiya instituti zamonaviy fuqarolik huquqida murakkab, koʻp funksiyali huquqiy mexanizm sifatida namoyon boʻladi. Uning huquqiy tabiati bir tomonlama talqin qilinishi mumkin emas, kompensatsiya bir vaqtning oʻzida ham majburiyatlarni tugatish vositasi, ham zararni qoplash mexanizmi, ham fuqarolik-huquqiy javobgarlik shakli sifatida amal qiladi.

Ikkinchidan, kompensatsiyaning fuqarolik-huquqiy tabiatiga oid ilmiy qarashlar xilma-xilligi obyektiv xarakterga ega boʻlib, u quyidagi omillar bilan belgilanadi: terminologik noaniqlik, funksional koʻp qirralik, metodologik yondashuvlar farqi, interdissiplinar xarakter hamda tarixiy relyativizm. Ushbu omillarning har biri kompensatsiya institutini turli nuqtayi nazardan tahlil qilish zarurligini koʻrsatadi.

Uchinchidan, kompensatsiyaning turli shakllari: moddiy zarar uchun kompensatsiya, maʼnaviy zarar uchun kompensatsiya va intellektual mulk sohasidagi kompensatsiya oʻziga xos huquqiy tabiat va qoʻllanish mexanizmlariga ega. Moddiy zarar uchun kompensatsiya restitutiv (tiklovchi) xarakterga ega boʻlsa, maʼnaviy zarar uchun kompensatsiya satisfaksiya (qoniqtirish) funksiyasini bajaradi, intellektual mulk sohasidagi kompensatsiya esa kuchli preventiv taʼsirga ega.

Toʻrtinchidan, zamonaviy davr talablari, xususan, intellektual mulk huquqlarining

kengayishi, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlari kompensatsiya institutini yanada takomillashtirish zaruratini tug'dirmoqda. Bu borada milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, kompensatsiya miqdorlarini belgilashning yagona mezonlarini ishlab chiqish hamda sud amaliyotini umumlashtirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Beshinchidan, kompensatsiya instituti fuqarolik huquqining fundamental tamoyillari – adolat, ekvivalentlik va muvozanat tamoyillarini ta'minlashga xizmat qiluvchi universal huquqiy instrument sifatida e'tirof etilishi lozim. Uning samarali qo'llanishi nafaqat individual huquqlarni himoya qilish, balki umumiy huquqiy tartibni mustahkamlash va fuqarolik muomalasining barqarorligini ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Yuqorida bayon etilganlar kompensatsiya institutining nazariy asoslarini chuqurroq o'rganish, uning amaliy qo'llanish mexanizmlarini takomillashtirish hamda O'zbekiston Respublikasi fuqarolik qonunchiligida ushbu institutni yanada rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

REFERENCES

1. Afanasyev, I. V., & Morozov, N. A. (2023). Compensation for moral damage: Theory, problems of law enforcement practice and ways of overcoming them. *Economic Problems and Legal Practice, 19*(3), 75–81.

2. Breton C. (2026). *Damages: Lost Profits.* Just Mundi. https://jusmundi.com/en/document/publication/en-damages-lost-profits

3. Buckland, W. W., & McNair, A. D. (1952). *Roman law and common law: A comparison in outline* (2nd ed., rev. F. H. Lawson). Cambridge University Press.

4. Bykina, M. V. (2011). Problemy vzyskaniya ubytkov v grazhdanskom prave Rossiyskoy Federatsii [Problems of recovery of damages in civil law of the Russian Federation]. *Economic Space*, (1–3). https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-vzyskaniya-ubytkov-v-grazhdanskom-prave-rossiyskoy-federatsii

5. Goldberg, J. C. (2006). Two conceptions of tort damages: Fair v. full compensation. *DePaul Law Review*, *55*(2), 435–468.

6. Hartmann, B. J. (2013). *Öffentliches Haftungsrecht: Ökonomisierung – Europäisierung – Dogmatisierung [Public liability law: Economization – Europeanization – Dogmatization]*. Mohr Siebeck.

7. International Institute for the Unification of Private Law. (2004). *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. https://www.unidroit.org/english/documents/2004/study50/s-50-98-e.pdf

8. Karmanova, E. V. (2014). Kompensatsionnaya funktsiya grazhdansko-pravovoy otvetstvennosti v sootnoshenii s kompensatsiey moralnogo vreda [*Compensatory function of civil-law liability relative to compensation for moral harm*]. *Modern Law, (5)*, 73–78.

9. Kaser, M. (1971). *Roman private law*. South African Law Commission.

10. Krasheninnikov, P. V. (Ed.). (2011). *Postateynyy kommentariy k Grazhdanskomu kodeksu Rossiyskoy Federatsii [Article-by-article commentary to the Civil Code of the Russian Federation] (part one).* Statut.

11. Leczykiewicz, D. (2017). Compensatory remedies in EU law: The relationship between EU law and national law. In P. Giliker (Ed.), *Research Handbook on EU Tort Law* (Oxford Legal Studies Research Paper No. 18/2017). SSRN. https://ssrn.com/abstract=2931892

12. Legal Studies Database. (2026). *Damnum emergens: Definition and legal application*. https://lsd.law/define/damnum-emergens

13. Legiscompare. (2016). *Damages and indemnity in comparative law* (Chapter 8). Comparative Legislation Society.

14. Lukyanov, R. L. (2024). *Kompensatsiya kak mera grazhdansko-pravovoy otvetstvennosti za narushenie isklyuchitelnogo prava [Compensation as a measure of civil-law liability for infringement of exclusive rights]* (Doctoral dissertation). RGU-P.

15. Mamadiev, A. (2025). Problemy opredeleniya pravovoy prirody ponyatiya kompensatsii v grazhdanskom prave [Problems of determining the legal nature of the concept of compensation in civil law]. *Society and Innovation*, *6*(9), 179–185. https://inscience.uz/index.php/socinov/article/view/7284

16. Parr, R. L. (2018). *Intellectual property: Valuation, exploitation, and infringement damages* (5th ed.). John Wiley & Sons.

17. Republic of Kazakhstan. (1996). *Law of the Republic of Kazakhstan "On Copyright and Related Rights", Art. 49.*

18. Republic of Uzbekistan. (1995). *Civil Code of the Republic of Uzbekistan.* https://lex.uz/docs/-111189

19. Republic of Uzbekistan. (2000). *On certain issues in application of legislation on compensation for moral harm (No. 7).* https://lex.uz/docs/-1449509

20. Republic of Uzbekistan. (2016). *On application of legislation relating to compensation for property damage caused by crime* (No. 26). https://lex.uz/docs/-3115385

21. Republic of Uzbekistan. (2021, August 21). *Law of the Republic of Uzbekistan "On Copyright and Related Rights" (Nos. 03/21/683/0375 & 03/21/709/0808)*. National Database of Legislation of the Republic of Uzbekistan.

22. *Romag Fasteners, Inc. v. Fossil Grp., Inc., No. 18-1233 (2020).*

23. Russian Federation. (1994). *Civil Code of the Russian Federation.* https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/

24. Russian Federation. (2022). *On the practice of applying norms on compensation for moral harm (Resolution No. 33).*

25. Shmakov, A. V., & Bulgakova, E. A. (2011). Ispolzovanie mekhanizma kompensatsii v grazhdanskom prave: ekonomicheskiy podkhod [*Use of the compensation mechanism in civil law: Economic approach*]. *Economic Space, 4*. https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-mehanizma-kompensatsii-v-grazhdanskom-prave-ekonomicheskiy-podhod

26. Smith, S. A. (2003). The structure of unjust enrichment law: Is restitution a right or a remedy? *Loyola of Los Angeles Law Review*, *36*(2), 1037–1062. https://digitalcommons.lmu.edu/llr/vol36/iss2/18

27. World Intellectual Property Organization [WIPO]. (2025). *World intellectual property indicators 2025*. https://doi.org/10.34667/tind.58959

28. Zimmermann, R. (1990). *The law of obligations: roman foundations of the civilian tradition*. Oxford University Press.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2026-yil 1-son

VOLUME 10 / ISSUE 1 / 2026

DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2025.10.1.